

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КУРСУ «УКРАЇНСЬКА МОВА» В ПЕРШОМУ КЛАСІ ЗА ВИМОГАМИ НУШ

У статті зазначено концептуальні положення створення навчально-методичного комплекту для курсу «Українська мова. 1 клас» згідно вимог нового Державного стандарту початкової освіти і Типових програм початкової освіти, описано особливості побудови букваря, прописів, наочно-ілюстративного й роздавального матеріалів, авторами якого є Н. Воскресенська, І. Цєпова.

Ключові слова: українська мова, інтегрований курс, навчання грамоти, навчально-методичний комплект, буквар, прописи, наочний і роздавальний матеріали.

В статье указаны концептуальные положения создания учебно-методического комплекта для курса «Украинский язык. 1 класс» в соответствии с требованиями нового Государственного стандарта начального образования и Типовых программ начального образования, описаны особенности построения букваря, прописей, наглядно-иллюстративного и раздаточного материалов, авторами которого являются Н. Воскресенская, И. Цєпова.

Ключевые слова: украинский язык, интегрированный курс, обучение грамоте, учебно-методический комплект, букварь, прописи, наглядный и раздаточный материалы.

The article outlines the conceptual provisions for the creation of a training and methodological kit for the course "Ukrainian language. 1 class", in accordance with the requirements of the new State Standard of Primary Education and the Model Primary Education Programs, describes the peculiarities of constructing an alphabet, words, illustrative and distributing materials, sponsored by N. Voskresenska, I. Tsepova.

Key words: Ukrainian language, integrated course, literacy training, educational-methodical kit, ABC book, prescriptions, visual and distributing materials.

Актуальність проблеми. Основою освітньої реформи нової української школи є компетентнісний підхід, у якому компетентність розглядається як «динамічна комбінація знань, умінь і цінностей, що визначають здатність особи

успішно розв'язувати життєві проблеми, провадити подальшу навчальну діяльність» [3, с. 12]. Серед ключових компетентностей, які здатні забезпечити особисту реалізацію протягом життя, першим у концепції названо вільне володіння державною мовою, що підкреслює значущість мовно-літературної галузі, вивчення української мови і літератури у ЗЗСО.

Протягом 2017-2018 н.р. за наказом Міністерства освіти і науки України від 13 липня 2017 року № 1028 «Про проведення всеукраїнського експерименту на базі загальноосвітніх навчальних закладів» у пілотних 1-х класах освітній процес здійснювався в межах дослідно-експериментальної роботи всеукраїнського рівня з теми «Розроблення і впровадження навчально-методичного забезпечення початкової освіти в умовах реалізації нового Державного стандарту початкової загальної освіти». Для навчання грамоти в експериментальних класах використовувалися букварі та зошити з друкованою основою таких авторів, як М. Вашуленко і О. Вашуленко; І. Большакова і М. Пристінська, М. Захарійчук, Г. Іваниця, К. Пономарьова, І. Цєпова, М. Чумарна та інші. Щотижня вчителі отримували навчально-методичні матеріали до Модельної навчальної програми для першого класу за редакцією Л. Андрушко, М. Барни, О. Волощенко, О. Ганик, Т. Гільберг, О. Гоголь, Л. Гуменюк, Н. Древняк-Сарабун, Н. Пастушенко, О. Росипської, М. Товкало, Р. Шаламова, Р. Шияна та інших методистів.

У результаті всебічної роботи були впорядковані комплекти навчально-методичних посібників для учнів 1 класу, які мають забезпечити процес навчання грамоти в 2018-2019 н.р. Зокрема, унаслідок конкурсного відбору проектів підручників для 1 класу від 29 травня 2018 року до переліку посібників, які друкуватимуться за кошти державного бюджету, увійшли букварі: 1) О. Большакової, М. Пристінської; 2) М. Вашуленка, О. Вашуленко; 3) Н. Воскресенської, І. Цєпової; 4) К. Пономарьової; Крім того, пройшли конкурсний відбір і будуть друкуватися частково за кошти видавництва букварі: 1) В. Наумчук, М. Наумчук; 2) М. Захарійчук; 3) Г. Іваниці [4, с. 2–3].

Мета статті – зазначити концептуальні положення створення навчально-методичного комплексу для курсу «Українська мова. 1 клас» згідно з вимогами нового Державного стандарту початкової освіти і Типових програм початкової освіти, описати особливості побудови букваря, прописів і наочно-ілюстративного та роздавального матеріалів, авторами якого є Н. Воскресенська, І. Цєпова.

Виклад основного матеріалу. В умовах реалізації нового Державного стандарту початкової освіти для курсу «Українська мова» необхідно було здійснити навчально-методичне забезпечення учнів і вчителів 1 класу, сформувавши комплект підручників, робочих зошитів, наочно-ілюстративного й роздаткового матеріалу до них.

Пілотування модельної програми курсу «Українська мова» протягом 2017-2018 н.р. вимагало забезпечення експериментальних перших класів. Серед інших посібників у видавництві «Ранок» (м. Харків) був опублікований робочий зошит з української мови «Дивослово», що отримав гриф МОНМС України [8]. З урахуванням результатів апробації цих зошитів Н. Воскресенською, І. Цєповою був упорядкований навчальний посібник у двох частинах «Українська мова. Буквар» [1], який за рішенням конкурсної комісії «Українська мова і література» конкурсного відбору проектів підручників для 1 класу закладів загальної середньої освіти від 29 травня 2018 року запропоновано включити до переліку підручників для 1 класу, які можуть друкуватися за кошти державного бюджету.

Буквар упорядкований з урахуванням ключових змін у Державному стандарті початкової освіти і змістових ліній Типових освітніх програм для початкової школи, розроблених за редакцією О. Савченко [5] і Р. Шияна [6], а також вікових особливостей дітей, потреб їхнього актуального й перспективного розвитку. Тематика уроків дібрана з урахуванням часткової міжпредметної інтеграції з природничою, громадянською й історичною, мистецькою, здоров'язберезувальною, соціальною галузями, що сприяє цілісності результатів освіти та переносу умінь у нові для дітей ситуації.

Підручник має в основі таку технологію навчання грамоти, коли предметом вивчення стає слово як одиниця мовлення, його звукова структура, органічний зв'язок звукової форми слова з його значенням.

Буквар написаний на основі звукового аналітико-синтетичного методу навчання грамоти, котрим ще від часів К.Д. Ушинського послуговується українська букваристика. Порядок вивчення літер забезпечується частотністю вживання відповідних мовленнєвих звуків, Спочатку вивчаються букви голосних звуків (А, Я, О, У, Ю, И, І, Е). Далі – букви на позначення сонорних звуків (Р, Л, М, Н, В). Потім опрацьовуються літери, що позначають парні звуки за дзвінкістю-глухістю та знак м'якшення (Д, Т, Б, П, З, С, Ъ, Ї, К, Г, Х, Ж, Ш). Після цього діти ознайомлюються з буквами і додатковим знаком для позначення звука [й] (Й, Я, Ю, Є, Ї, апостроф). Закінчується букварний період вивченням літер на позначення найменш частотних в українській мові звуків, зокрема з ускладненою кількісною невідповідністю: один звук – дві букви, два звуки – одна буква (буквосполучення ДЖ, ДЗ, букви Ц, Ф, Щ).

Одним із принципів побудови підручника є попарне введення букв голосних звуків (А – Я, У – Ю), що допомагає першокласникам відкрити позиційний принцип читання, а також полегшує подальше вивчення літер Я, Ю, Є, Ї, оскільки діти спочатку ознайомлюються тільки з першою функцією («роботою») літер Я, Ю – позначати голосний звук і м'якість приголосного в прямому складі, навчаються попарно читати склади типу РА – РЯ, РУ – РЮ.

Буквар Н. Воскресенської, І. Цепової побудований з урахуванням різних рівнів підготовленості дітей до школи, а тому містить завдання типу: прочитай, що зможеш; читає той, хто знає всі букви. У підручнику значна увага приділяється формуванню мовленнєвих умінь: збагаченню й активізації словника учнів, роботі над граматичним ладом мовлення, умінням вступати в діалоги на доступні дітям теми, а також розвиткові монологічного мовлення.

Електронним додатком до матеріалів букваря є набори світлин, листівок, фотоколажів, коміксів, а також відеозаписи мультфільмів і зразків реклам, що дозволяє формувати в учнів уміння аналізувати, висловлювати свої думки й

почуття, критично оцінювати інформацію в медіатекстах, а також за допомогою вчителя створювати власні прості медіапродукти (sms-повідомлення, світлини, комікси, дитячі журнали тощо).

До підручника Н. Воскресенської, І. Цепової «Українська мова. Буквар» авторами впорядковано навчальний зошит у двох частинах «Прописи з калькою» [10]. Інтегрування курсу «Навчання грамоти» забезпечується тут відповідністю тематики букваря і прописів, однаковою послідовністю вивчення літер, використанням друкованого і писемного шрифтів.

Новизна навчального посібника полягає в його побудові та видах графічних вправ. Так, у добукварній частині зошита є не тільки традиційні завдання на розфарбовування, домальовування, наведення контурів, штрихування, ознайомлення з видами ліній, графічною сіткою зошита й елементами писемних літер, але й авторські художні образи елементів букв у супроводі віршів чи дидактичних казок, розміщених у методичному додатку для вчителів. Пропонуються тут і вправи на наведення елементів у контурі писемних літер як прийом мотивації їх якісного зображення. Так учні кілька разів зустрічаються з однією й тією ж буквою (без її називання), що переконує у візуальному сприйнятті дітьми форми букви та її елементів.

У букварній частині прописів для ознайомлення першокласників із написанням літер пропонуються збільшені зразки з позначенням початку написання і напрямку рухів руки, зображення збільшених елементів букв у розчерках для підготовки до письма, художні образи, котрі також супроводжуються віршами й дидактичними казками, розміщеними в методичному додатку для вчителів.

Особливістю післябукварної частини прописів є повторення написання літер за групами складності (генетичний метод навчання письма), відпрацювання зображення букв у розчерках.

Для унаочнення процесу навчання грамоти створено комплект плакатів до кожної літери української абетки, який складається з двох частин [9]. Його доречно використовувати під час вивчення нового матеріалу, а також у процесі

закріплення знань та умінь учнів. Комплект доповнений диском з презентаціями, методичними рекомендаціями для вчителя.

Для навчання першокласників читання пропонуються яскраві предметні малюнки для звукового аналізу слів за поданою під ними схемою, зразки великих і малих друкованих літер, ілюстрований та ігровий матеріал для читання складів, слів і речень. В електронному додатку до плакатів для навчання читати пропонуються завдання на: 1) знаходження в рядках літер заданих букв з уточненням їх кількості; 2) визначення «зайвих» літер у рядках схожих букв; 3) уточнення місця букви в надрукованих словах (на початку, в середині, в кінці); 4) читання невеликих текстів; 5) відгадування ребусів з предметними малюнками і друкованими літерами.

Для навчання дітей письма подаються зразки великих і малих писемних букв із позначенням початку письма й напрямками руху руки, набори елементів писемних літер для вибору і конструювання заданої букви, яскраві художні образи писемних літер із дидактичними віршами до них для образного запам'ятовування конфігурації та звуко-буквеного співвідношення. В електронному додатку до плакатів для навчання писати пропонуються завдання на: 1) знаходження в рядках літер заданих букв з уточненням їх кількості; 2) визначення «зайвих» літер у рядках схожих букв; 3) знаходження у формі літер графічних недоліків, помилок; 4) читання з рукописного шрифту і визначення серед слів тих, що написані двічі, відрізняються однією літерою, складені з однакових букв, мають у складі по дві або три задані букви тощо; 5) списування після читання і виконання аналітичних завдань.

Для організації роботи першокласників у групах і парах створено індивідуальні флеш-картки, які є додатком до таблиць з навчання грамоти, а також окремим самостійним засобом навчання [7]. Вони упорядковані до кожної літери української абетки і складаються з двох частин. На першій частині подано предметні малюнки для звукового аналізу слів і співвідношення їх з відповідною звуковою моделлю. На другій частині розташовано казковий сюжетний малюнок і надруковано слова для читання або знаходження в них

заданої літери. За даними флеш-картками можна запропонувати різноманітні ігрові вправи і завдання, описані в додатку.

Комплект «Вивчаємо абетку. Навчання грамоти» [7] містить картки зі зразками друкованих та рукописних літер українського алфавіту, на звороті яких подано зображення предметів, у назвах яких є буква, що вивчається, та художній образ літери. На кожній картці є QR-код. При наведенні камери пристрою на QR-код дитина може переглянути презентацію до кожної букви української абетки. Крім того, в комплекті є дві заготовки для лепбуків, картки з друкованими буквами та умовними позначеннями звуків на магнітах, з яких можна скласти слова – назви зображених предметів та звукові моделі до слів.

Упорядкований до букваря і прописів наочний роздавальний матеріал допомагає вчителю зробити процес навчання грамоти насиченим для дітей руховим змістом, образами, емоційними переживаннями. Він забезпечує діяльнісний підхід до навчання.

Висновки. Нова редакція Державного стандарту початкової освіти (мовно-літературна галузь), Типові освітні програми для 1–2 класів обумовили необхідність розробки для 1 класу сучасного навчально-методичного комплексу інтегрованого курсу «Українська мова. 1 клас». Основні навчальні посібники – буквар і прописи – мають бути націлені на розвиток у першокласників умінь спілкуватися державною мовою, на формування в дітей комунікативної компетентності, яка є водночас і ключовою, і предметною. Упорядкування комплексу має враховувати можливості й інтереси учнів, а також набутих ними певного кола знань у дошкільному віці. Роботу дітей у малих групах і парах треба забезпечити наборами наочного та роздавального дидактичного матеріалу з QR-кодами та електронними додатками, що містять презентації світлин, фотоколажів, посилання на інтернет-ресурси для переглядів мультфільмів, коміксів, реклам та інших медіапродуктів. Такий комплект дозволить зробити уроки навчання грамоти цікавими, прищеплювати дітям бажання навчатися, досліджувати мовні явища, сприятиме становленню пізнавального інтересу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воскресенська Н.О. Українська мова. Буквар : підруч. для 1 кл. закл. загал. серед. освіти (у 2-х частинах) / Н.О. Воскресенська, І.В. Цєпова. – Харків : Вид-во «Ранок», 2018. – 112с.
2. Державний стандарт початкової освіти. URL : <http://nus.org.ua/news/uryad-opublikuvav-novyj-derzhstandart-pochatkovoyi-osvity-dokument/> (дата звернення: 12.10.2018).
3. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL : <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 12.10.2018).
4. Протокол № 3 засідання конкурсної комісії «Українська мова і література» / Протоколи засідання конкурсних комісій конкурсного відбору проектів підручників для учнів 1 класів. URL : <https://drive.google.com/file/d/1HMeujc8Qa0Lji07InzbDGsu0fIoRpW8a/view> (дата звернення: 12.10.2018).
5. Типова освітня програма для закладів загальної середньої освіти. 1–2 класи / За наук. ред. О. Савченко. URL : <http://osvita.ua/school/program /program-1-4/60407/> (дата звернення: 12.10.2018).
6. Типова освітня програма початкової освіти. Цикл І (1–2 класи) / За наук. ред. Р. Шияна. URL : <http://osvita.ua/school/program /program-1-4/60407/> (дата звернення: 12.10.2018).
7. Цєпова І.В. Вивчаємо абетку. Українська мова : Комплект карток / І.В. Цєпова. – Харків : Вид-во «Ранок», 2018. – 80с.
8. Цєпова І.В. Дивослово. Навчання грамоти. Навч. зошит для 1 класу закл. заг. сер. освіти. У 4 ч. / І.В. Цєпова. – Харків : Вид-во «Ранок», 2018. – 48с.
9. Цєпова І.В. Навчання грамоти. 1 клас : Комплект плакатів / І.В. Цєпова. – Харків : Вид-во «Ранок», 2018. – 64с.
10. Цєпова І.В. Прописи з калькою. 1 клас : до «Букваря» Н.О. Воскресенської, І.В. Цєпової : У 2 ч. / І.В. Цєпова. – Харків : Вид-во «Ранок», 2018. – 64с.